

یادگیری خدمت‌محور: رویکردی نوین در نظام آموزش عالی کشاورزی

Service Learning: An Innovative Approach in Agricultural Higher Education

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۳/۰۵/۱۰

تاریخ دریافت مقاله: ۹۲/۱۲/۰۶

Farahnaz Rostami
Kiumars Zarafshani
Shahpar Geravandi

فرحناز رستمی *
کیومرث زرافشانی **
شهریار گراوندی ***

Abstract: Due to make the agricultural graduates of agriculture colleague, employable at Razi University in an innovative approach, introducing service learning approach as an alternative was used. For a one credit hour course during spring semester 89-90 by fourteen students volunteered to participate in service learning project. This study used action research as a qualitative research paradigm to follow up on the service learning project. Results revealed that students gained positive attitude towards service learning project. The opportunity to gain hands-on experience, improved communication skills, civic responsibility, and empowerment were among the educational implications for students. The employer who received the service learning project was satisfied with the outcome. Result of this study has implications for higher agricultural education system. Service learning project used in this study can be replicated in other colleges of agriculture throughout the country.

چکیده: به منظور اشتغال‌پذیر کردن دانش‌آموختگان کشاورزی، دانشکده کشاورزی دانشگاه رازی کرمانشاه با یک اقدام مبتکرانه، نظریه یادگیری "خدمت‌محور" را برای اولین بار در درس عملیات کشاورزی به کار گرفت. این مطالعه کیفی بر مبنای روش اقدام‌پژوهی، با هدف معرفی روش یادگیری خدمت‌محور شکل گرفت. چهارده نفر از دانشجویانی که در درس عملیات کشاورزی را در نیمسال دوم ۸۹-۹۰ انتخاب کرده بودند به روش نمونه‌گیری داوطلبانه در این مطالعه شرکت کردند. نتایج نشان داد که روش یادگیری خدمت‌محور، موجب شکل‌گیری نگرش مثبت در دانشجویان، تلفیق تئوری و عمل، توسعه مهارت‌های ارتباطی و حرفه‌ای و نیز افزایش مسئولیت‌پذیری اجتماعی، تفکرمداری و توانمندسازی دانشجویان شده است. همچنین نظرات ارائه شده توسط کارفرما نشان داد که آنان نیز از اینکه گلخانه بیمارستان بیستون احیاء و راه‌اندازی شده است بسیار خرسند و رضایتمند هستند. نتایج این مطالعه می‌تواند دستاوردهایی برای نظام آموزش عالی کشاورزی در کشور به دنبال داشته باشد؛ بدین صورت که یادگیری خدمت‌محور می‌تواند به عنوان یک روش یادگیری تجربی در سایر دانشکده‌های کشاورزی به کار گرفته شود.

Key words: service learning, agriculture, employability, action research, higher education system

واژگان کلیدی: یادگیری خدمت‌محور، کشاورزی، اشتغال‌پذیری، اقدام‌پژوهی، نظام آموزش عالی.

---

* استادیار دانشکده کشاورزی دانشگاه رازی کرمانشاه
** دانشیار دانشکده کشاورزی دانشگاه رازی کرمانشاه (مستول مکاتبات: zarafshani2000@yahoo.com)
*** دانشجوی دکتری گروه ترویج و آموزش کشاورزی دانشگاه رازی

مقدمه

امروزه موضوع اشتغال و بیکاری دانش‌آموختگان کشاورزی به یکی از معضلات اجتماعی در کشور تبدیل شده است. پژوهش‌های انجام شده در خصوص مسیر شغلی این دانش‌آموختگان نشان می‌دهد که آنان به موقع جذب بازار کار مرتبط با رشته تحصیلی خود نمی‌شوند؛ لذا بسیاری از آنان از فرصت‌های شغلی باز می‌مانند و یا دچار انحراف شغلی می‌شوند (شریعت‌زاده و همکاران، ۱۳۸۵). برخی از پژوهشگران علوم کشاورزی، عدم اشتغال‌پذیری دانش‌آموختگان کشاورزی را به پایین بودن سطح سواد کشاورزی و کمبود مهارت‌های فنی و ارتباطی ربط می‌دهند (علی‌بیگی و بارانی، ۱۳۹۰؛ زمانی و همکاران، ۱۳۸۷؛ بینقی و سعیدی رضوانی، ۱۳۸۲؛ پزشکی راد و همکاران، ۲۰۰۴). برخی دیگر نظیر بارانی و همکاران (۱۳۸۹) از نیات ضعیف دانش‌آموختگان در راه اندازی فعالیت‌های کارآفرینانه یاد می‌کنند، و بالاخره برخی دیگر معتقدند که دوره‌های کارآموزی در رشته‌های کشاورزی، آن طوری که باید و شاید دانشجویان را با دنیای بیرون از دانشگاه آشنا نمی‌سازد و لذا به آنان فرصت داده نمی‌شود تا آموخته‌های خود را در شرایط طبیعی به کار گیرند (غلامی‌رضا و همکاران، ۱۳۹۱). سیر تکاملی رشته ترویج و آموزش کشاورزی که همواره به عنوان یک علم بین رشته‌ای قلمداد می‌شود، نشان می‌دهد که ترویج و آموزش کشاورزی، همواره از نظریه‌های یاددهی - یادگیری که در سایر رشته‌های علوم تربیتی مطرح هستند، غافل نبوده است؛ به عنوان مثال، دیدگاه‌های جان دیویی، کرت لوین و دیوید کلب رویکردهای متفاوتی را برای آموزش کشاورزی رقم زده‌اند. مدل یادگیری تجربی دیوید کلب، همواره در شیوه‌های تدریس آموزش کشاورزی متمرکز بوده است (شُرک، ۲۰۱۳)؛ اما آنچه که امروزه فراگیران آموزش کشاورزی را با چالش مواجه ساخته است؛ تطابق آموخته‌های کلاسی با دنیای واقعی و چگونگی کاربرد عملی این آموخته‌هاست. به عبارت ساده‌تر، فراگیران کشاورزی مشتاق فراهم آمدن فرصت‌هایی هستند که آنان را با شرایط بیرون از دانشگاه و در دنیای واقعی به چالش بکشاند. اگر چه دوره‌های کارآموزی برای کلیه دانشجویان کشاورزی از جمله دانشجویان رشته ترویج و آموزش کشاورزی الزامی است، اما شواهد نشان می‌دهد که این دوره‌ها که بعضاً بیش از دو هفته به طول نمی‌انجامد، از کارایی لازم برخوردار نبوده است (غلامی‌رضا و همکاران، ۱۳۹۱).

سیری بر نظریه‌ها و رویکردهای یادگیری دانشگاهی

- **نظریه رفتارگرایی^۱:** یادگیری در نظریه رفتارگرایی عبارت است از: ایجاد و تقویت رابطه و پیوند بین محرک و پاسخ در سیستم عصبی فراگیر. رفتارگرایی، بررسی علمی رفتار انسان است. هدف نهایی رفتارگرایی، پیش‌بینی و کنترل رفتار فراگیر است. در رفتارگرایی، آنچه موجب انگیزه فراگیران می‌شود، پاداش‌هایی است که از سوی آموزشگر به فراگیران داده می‌شود و یادگیرنده به صورت انفعالی تحت تأثیر این پاداش‌هاست. (استفسون^۲ و همکاران، ۲۰۱۳).

- **نظریه شناخت‌گرایی^۳:** شناخت‌گرایان بر خلاف رفتارگرایان به جای تأکید بر رفتار قابل مشاهده، فرآیندهای عالی ذهنی مانند تفکر، تعقل، ادراک و حل مسئله را مورد توجه قرار می‌دهند. شناخت‌گرایان معتقدند که یادگیری، فرآیندی درونی است که حافظه، انگیزش و تفکر نقش مهمی در آن ایفا می‌کنند. یادگیری در نظریه شناخت‌گرایی عبارت است از: فرآیندی که طی آن، دانش و اطلاعات توسط خود یادگیرنده کسب می‌شود، پردازش می‌شود، دست‌کاری می‌شود، به یاد سپرده می‌شود، یادآوری می‌شود، سازمان‌دهی می‌شود و با دانش جدید پیوند می‌خورد (اسلاوین^۴، ۱۹۸۶). در نظریه شناخت‌گرایان، فراگیر به عنوان پردازش‌کننده فعال اطلاعات، سعی می‌کند که اطلاعات مورد نیاز خود را در حافظه بلندمدت خود قرار دهد تا از آن طریق یادگیری تحقق یابد.

- **نظریه سازنده‌گرایی (ساختن‌گرایی)^۵:** ساختن‌گرایی نوعی فلسفه یادگیری است که به موجب آن، انسان با بهره‌گیری از تجارب قبلی، شناخت خود را از جهان پیرامون می‌سازد. اعتقاد اصلی ساختن‌گرایی این است که دانش به یادگیرندگان منتقل نمی‌شود، بلکه یادگیرندگان خود دانش را می‌سازند. یادگیری در نظریه ساختن‌گرا فرآیندی پویا و درونی است که طی آن، فراگیران به شکلی فعال و با ارتباط دادن اطلاعات جدید به آنچه قبلاً آموخته‌اند، دست به ساختن دانش می‌زنند (اسلاوین، ۱۹۸۶).

-
1. Behaviorism
  2. Stephenson
  3. Cognitivism
  4. Slavin
  5. Constructivism

- یادگیری خدمت محور^۱: یادگیری خدمت محور، ریشه در نظریه یادگیری تجربی دارد. استفسون و همکاران (۲۰۱۳)، معتقدند که آنچه یادگیری خدمت محور را از سایر فنون یادگیری تجربی متمایز می‌سازد، همانا ویژگی‌های مدنی آن در جامعه است؛ به عبارت ساده‌تر، فراگیران در شرایطی قرار می‌گیرند که به جامعه خود خدمت‌رسانی می‌کنند و از آن طریق تجارب ارزنده‌ای به دست می‌آورند. ماهیت خدمت‌رسانی این روش از یک سو و کسب مهارت‌های کارفرما پسند از سوی دیگر، موجب شده است که یادگیری خدمت محور در بسیاری از رشته‌های تحصیلی و در مقاطع مختلف اعم از متوسطه تا دانشگاهی مورد استفاده قرار گیرد (استفسون، ۲۰۱۲). برخی از پژوهشگران یادگیری خدمت محور بر این باور هستند که دانشجویان بر خلاف دوره‌های کارآموزی با علاقه و انگیزه بیشتری وارد این دوره‌ها می‌شوند و لذا اثربخشی یادگیری خدمت محور قابل قیاس با دوره‌های کارآموزی نیست (جورج و شمز، ۲۰۱۱)^۲. برخی دیگر به ویژگی‌های خدمت‌رسانی این روش و کسب مهارت‌های اجتماعی آن اشاره کرده‌اند؛ به عنوان مثال، دانکل و همکاران (۲۰۱۱)^۳ و سپه‌پناه و همکاران (۲۰۱۳) معتقدند که در فرآیند یادگیری خدمت محور، ضمن تقویت مهارت‌آموزی فراگیران در شرایط واقعی، روحیه مسئولیت‌پذیری اجتماعی آنان نیز افزایش می‌یابد. کاربرد یادگیری خدمت محور در بین دانشجویان کشاورزی همواره مورد تأکید بسیاری از پژوهشگران آموزش کشاورزی بوده است. افزایش خودکارآمدی (هولستون و اونیل، ۲۰۰۸)^۴، تقویت مهارت‌های ارتباطی، تعهد کاری، شایستگی و مسئولیت مدنی (رابینسون و توریس، ۲۰۰۷)^۵، حل و فصل معضلات اجتماعی در سطح روستا (منتوز و فریتز، ۲۰۰۶)^۶ توانمندسازی و ارتقای سرمایه اجتماعی روستاییان (کلین و همکاران، ۲۰۰۴)^۷، امکان آموزش کشاورزی از راه دور (گاتری و مک کراکن، ۲۰۱۰)^۸، توسعه حرفه‌ای معلمان متوسطه کشاورزی (لیک و

1. Service Learning

2. Georg & Shams

3. Dunkel

4. Holston & Oneil

۵. Robinson & Torres

۶. Mantooth & Fritz

۷. Klein

۸. Guthrie & McCracken

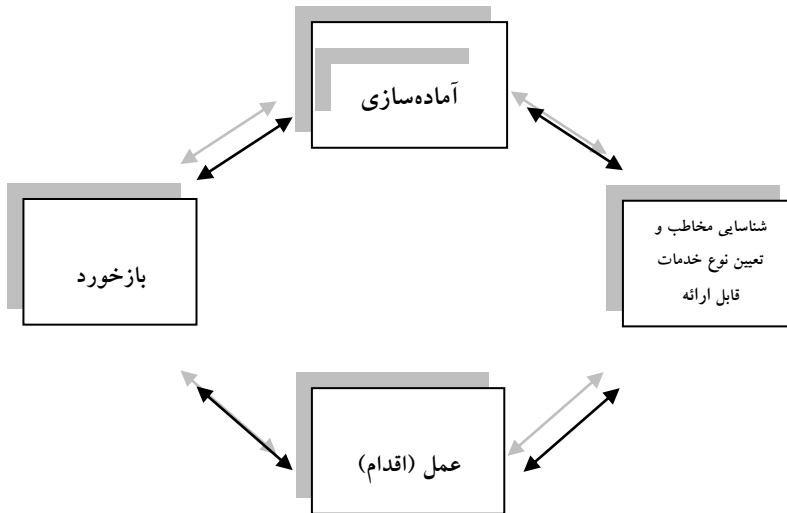
جونز، ۲۰۰۸)^۱، افزایش سواد اطلاعاتی دانشجویان کشاورزی (ریدل، ۲۰۰۳)^۲ و بالاخره روح‌افزایی در فضاهای آموزش کشاورزی (وستروم و مایجا، ۲۰۰۶)^۳ مواردی هستند که به جایگاه یادگیری خدمت‌محور در بین سایر روش‌ها و فنون یادگیری استحکام بخشیده است. اگر چه صاحب‌نظران آموزش کشاورزی مدل‌های متفاوتی برای اجرای یادگیری خدمت‌محور ارائه داده‌اند (استفسون و همکاران، ۲۰۱۲)، اما ساده‌ترین مدل از سوی لیک و جونز (۲۰۰۸) ارائه شده است (نگاره ۱). در مدل اول، یادگیری خدمت‌محور در قالب یک فعالیت خارج از کلاس و به صورت غیر رسمی به اجرا گذاشته می‌شود، اما در مدل دوم، آموزشگران می‌توانند این روش را در قالب رسمی و به عنوان زیر مجموعه‌ای از یک درس به اجرا درآورند. تجربه نگارندگان در قالب به کارگیری این روش به هر دو صورت رسمی و غیر رسمی نشان داد که چنانچه ماهیت و فلسفه این روش رعایت گردد، قابلیت‌های روش یادگیری خدمت‌محور، چه به صورت رسمی و چه به صورت غیر رسمی، انکار ناپذیر است. همان‌طور که در نگاره (۱) آمده است، دانشجویانی که قرار است در فرآیند یادگیری خدمت‌محور شرکت کنند، توسط مدرس توجیه می‌شوند. در این جلسه توجیهی، هدف یادگیری خدمت‌محور و مزایای آن برای دانشجویان توضیح داده می‌شود. در این جلسه، مدرس سعی می‌کند تا به ابعاد اجتماعی و خدمت‌رسانی این روش تأکید کند. در مرحله بعد، سازمان یا کارفرما که متقاضی چنین خدماتی است شناسایی می‌شود. در این مرحله، مدرس نیازهای مخاطب را شناسایی می‌کند و سپس در یک جلسه شرح خدماتی که قرار است از سوی دانشجویان به اجرا گذاشته شود، توسط مدرس تبیین می‌گردد. در مرحله سوم، عملیات اجرایی یادگیری خدمت‌محور آغاز می‌شود. این عملیات در یک جدول زمانی از پیش تعیین‌شده به اجرا گذاشته می‌شود. در مرحله چهارم، مدرس با بازدیدهای مکرر سعی می‌کند که بازخورد مناسب را، هم از سوی دانشجویان و هم از سوی کارفرما، دریافت کند. نتایج بازخوردها مبنایی خواهد بود که یادگیری خدمت‌محور در مسیر درست خود حرکت کند.

---

۱. Lake & Jones

۲. Riddle

۳. Westrom & Maiga

نگاره (۱) مراحل روش یادگیری خدمت محور (منبع: برگرفته از مقاله لیک و جونز، ۲۰۰۸)

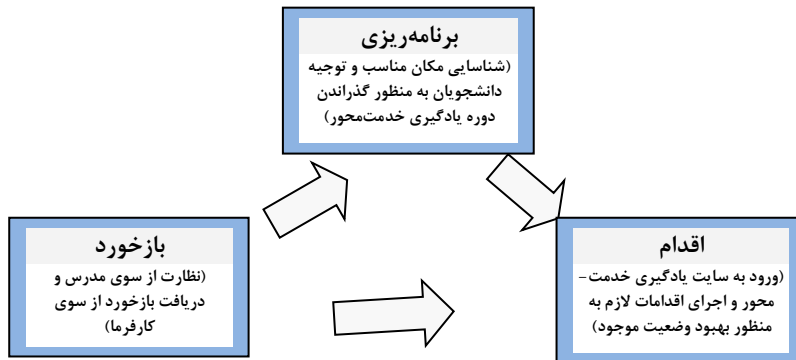
اکنون یادگیری خدمت محور با ماهیت انعطاف پذیر خود در قالب یک فعالیت خارج از کلاس و با فلسفه خدمت رسانی، توجه بسیاری از دست اندرکاران تعلیم و تربیت را به خود جلب کرده است. ضرورت به کارگیری یادگیری خدمت محور در آموزش کشاورزی، آن هم در مقاطع مختلف تحصیلی، می تواند دستاوردهایی برای دانشجویان کشاورزی و نیز مسئولان نظام آموزش عالی کشاورزی به همراه داشته باشد؛ به عنوان مثال، به کارگیری این روش می تواند دانش آموختگان کشاورزی را از جست و جوگران شغل به ایجادکنندگان خلاقیت شغلی متحول کند. همچنین مسئولان نظام آموزش عالی کشاورزی می توانند یادگیری خدمت محور را در سرفصل دروس آموزش کشاورزی در کلیه رشته ها بگنجانند.

روش تحقیق

از آنجایی که هدف یادگیری خدمت محور، بهبود وضعیت موجود است، در پژوهش حاضر از رویکرد کیفی اقدام پژوهی بهره گرفته شد. اقدام پژوهی که ریشه در تفکر ساختارگرایان دارد، می کوشد تا خلأ و فاصله میان تحقیق و عمل را در پژوهش های مرسوم به حداقل رساند (کمبر و مک کی، ۱۹۹۶).^۱ به زعم هلستون (۲۰۰۸)،^۱

۱. Kember & McKay

اقدام پژوهی فرآیندی چرخه‌ای، مشارکتی و عمل‌گراست که به منظور بهبود وضعیت موجود صورت می‌گیرد. در این روش، محقق و مخاطبان، پس از برنامه‌ریزی دست به اقدام عملی می‌زنند و با ارزیابی میزان توفیق مداخله صورت گرفته، فرآیند را تا حل مسأله و بهبود وضعیت موجود ادامه می‌دهند (استوارت، ۱۹۹۴، به نقل از هاپکینز)^۲. در مطالعه حاضر، بستری که دانشجویان در آن فرصت یادگیری خدمت‌محور را پیدا کردند، گلخانه بیمارستان بیستون واقع در شهرستان کرمانشاه بود که به دلیل مجاورت آن با دانشکده کشاورزی، مسئولان آن با اعضای هیأت علمی دانشکده کشاورزی آشنا شده و از آنها در خصوص حل مشکل سفیدک گیاهان گلخانه بیمارستان مشاوره و کمک خواستند. به دنبال این نشست، و زمینه برنامه ریزی در خصوص انجام پروژه در قالب طرح یادگیری خدمت‌محور دانشجویان کشاورزی با سرپرستی و نظارت اعضای هیأت علمی دانشکده کشاورزی فراهم شد. مراحل انجام پروژه طبق مدل مک‌نیف و همکاران (۱۹۹۶)^۳، به شرح زیر انجام گرفت:

نگاره (۲) مراحل اقدام پژوهی مک‌نیف و همکاران (۱۹۹۶)

برنامه‌ریزی

۱. Holston

۲. Stewart

۳. McNiff

بر اساس مدل در مرحله برنامه‌ریزی، ابتدا آموزشگر و فراگیران به منظور شناسایی نیازهای محیط اطراف خود به جست‌وجو و کندوکاو می‌پردازند و سپس بر اساس نیاز شناخته شده، مبادرت به برنامه‌ریزی و تدوین طرح عملی برای حل مشکل می‌کنند (وستروم، ۲۰۰۹ و لیک و جونز، ۲۰۰۸).

در تحقیق حاضر، پس از تبادل نظر با اعضای گروه ترویج و آموزش کشاورزی، اجرای یادگیری خدمت‌محور در قالب درس عملیات کشاورزی مناسب تشخیص داده شد. دانشجویان مقطع کارشناسی این گروه آموزشی در نیمسال دوم ۹۱-۹۲ درس عملیات کشاورزی را به ارزش ۳ واحد به عنوان واحد تخصصی انتخاب می‌کنند. دو واحد این درس از سوی گروه زراعت و اصلاح نباتات ارائه می‌گردد و یک واحد باقی‌مانده از سوی گروه آموزشی مربوط، یعنی گروه ترویج و آموزش کشاورزی، به اجرا در می‌آید. در گذشته از دانشجویان انتظار می‌رفت که در این یک واحد تخصصی که از سوی گروه مربوط، یعنی ترویج و آموزش کشاورزی، به اجرا گذاشته می‌شد، اقدام به طراحی و ارائه نشریه ترویجی مناسب با نیازهای کشاورزان منطقه کنند؛ اما در یک اقدام مبتکرانه، یادگیری خدمت‌محور به اجرا گذاشته شد. پس از بررسی‌های متوالی، یکی از ارگان‌هایی که برای دریافت یادگیری خدمت‌محور اعلام آمادگی نمود، بیمارستان بیستون کرمانشاه بود. این بیمارستان که قدمت ۱۳ ساله دارد یکی از مراکز درمانی خصوصی در شهر کرمانشاه است. گلخانه این مرکز درمانی به دلیل سوء مدیریت دچار مشکلات عدیده‌ای نظیر بیماری سفیدک و تهویه نامطبوع شده و لذا توانایی تولید گل‌های فصلی مورد نیاز محوطه بیمارستان بیستون را از دست داده بود. پس از بررسی‌های متعدد ۱۶ نفر از دانشجویان مقطع کارشناسی رشته ترویج و آموزش کشاورزی که درس عملیات کشاورزی را در نیمسال دوم ۹۱-۹۲ انتخاب کرده بودند، آمادگی خود را برای حضور در بیمارستان بیستون و ترمیم گلخانه این مرکز درمانی اعلام کردند. نکته قابل توجه اینکه اگر چه گذراندن این دوره شباهت‌های زیادی با دوره‌های کارآموزی دارد، اما ماهیت انسان‌دوستانه و خدمات‌رسانی یادگیری خدمت‌محور، آن را از فلسفه کارآموزی کاملاً متمایز می‌سازد.

اقدام

در مرحله اقدام طبق مدل، طرح یا پروژه تدوین شده در محیط و بستر مربوطه به اجرا در آورده می‌شود. در طول اجرای پروژه، آموزشگر و فراگیر به طور مداوم دانش و مهارت‌های خود را در محیط عملی توسعه داده و به تجربه‌اندوخت می‌پردازند (وستروم، ۲۰۰۹ و لیک و جونز، ۲۰۰۸).

در تحقیق حاضر، پس از برگزاری دو جلسه مذاکره با مسئولان بیمارستان بیستون و مشخص شدن نیاز آنها به ترمیم گلخانه محوطه بیمارستان به منظور تولید گل‌های زینتی مورد نیاز محوطه و اعلام آمادگی آنان برای پذیرش دانشجویان رشته ترویج و آموزش کشاورزی، بخشی از فعالیت‌های گلخانه‌ای و فضای سبز بیمارستان به این دانشجویان که برای شرکت در این پروژه ابراز تمایل کرده بودند، واگذار شد. دانشجویان پس از تقسیم کار در میان اعضای گروه، به کاربرد دانش تئوری خود در محیط واقعی پرداختند. در مرحله نخست آنها سعی کردند که مشکلات گلخانه را شناسایی کنند. در بررسی‌های صورت گرفته مشخص شد که اکثر گیاهان محوطه و گلخانه بیمارستان بیستون به بیماری سفیدک سطحی مبتلا هستند. در پی شناسایی این مشکل، اعضای گروه در صدد حل این مشکل برآمدند. آنها از طریق مطالعه منابع علمی و مشورت با متخصصان و اعضای هیأت علمی گروه گیاه‌پزشکی، راهکارهای علمی و عملی مبارزه با این بیماری را مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار دادند و با بررسی شرایط و امکانات موجود و انتخاب راه حل عملی، در نهایت توانستند بیماری سفیدک سطحی را کنترل کنند. در طی این تجربه عملی، دانشجویان و مدرس این درس به عنوان یک تسهیل‌گر در کنار هم به ایفای نقش می‌پرداختند و اطلاعات مشاهده شده را ثبت می‌کردند.

بازخورد

طبق مدل، در مرحله بازخورد، فراگیران دانش و معلومات خود را به بوتۀ امتحان می‌گذارند و نتایج آن را مشاهده می‌کنند. در این مرحله، فراگیران بین دانش فردی، حرفه‌ای و عملی خود ارتباط ایجاد می‌کنند و درک عمیق‌تری از رشته تحصیلی خود و ارتباط آن با محیط اطراف را به دست می‌آورند (وستروم، ۲۰۰۹ و لیک و جونز، ۲۰۰۸).

در تحقیق حاضر نیز، حین مراحل اجرایی و عملی کار دانشجویان در گلخانه بیمارستان بیستون، مدرس با بازدیدهای مکرر خود سعی می‌کرد که بازخورد دانشجویان را از این تجربه ارزشمند دریافت کند تا بتواند با استفاده از نتایج این بازخوردها یادگیری خدمت‌محور را در مسیر درست خود هدایت کند. در پایان دوره نیز به منظور تحلیل بازخورد نهایی پروژه با استفاده از تکنیک گروه متمرکز، جلسه‌ای

با حضور مدرس، دانشجویان و مسئولین بیمارستان بیستون کرمانشاه تشکیل شد. نتایج تحلیل بازخوردها نشان داد که دانشجویان، مهارت عملی لازم برای کنترل سفیدک سطحی را کسب کرده و درک بیشتری از کاربرد رشته تحصیلی خود در جامعه به دست آورده‌اند؛ از طرف دیگر، نظرات ارائه شده از سوی مسئولین بیمارستان بیستون نیز نشان داد که آنها از عملکرد دانشجویان بسیار راضی بوده و خواهان ادامه همکاری با آنها هستند. در واقع رضایت مسئولان بیمارستان بر فلسفه یادگیری خدمت‌محور صحه گذاشت.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که یادگیری خدماتی به عنوان یک الگوی آموزشی کارآمد، می‌تواند به توانمندسازی دانشجویان رشته ترویج و آموزش کشاورزی به‌طور خاص و کلیه دانشجویان در گرایش‌های مختلف کشاورزی به‌طور عام، منجر شود. این الگو، ضمن افزایش مهارت‌های عملی در دانشجویان و ایجاد فرصت‌های شغلی برای آنان، می‌تواند تأثیر مثبتی بر نگرش دانشجویان درخصوص مسئولیت اجتماعی و فعالیت‌های گروهی بگذارد (هیز و هیل^۱، ۲۰۰۱). بسیاری از تحقیقات نشان می‌دهد که این شیوه یادگیری دارای مزایایی از قبیل: تلفیق تئوری، عمل و اندیشه با هم، افزایش درک دانشجویان در زمینه رشته تحصیلی خود و ارتباط آن با جهان واقعی، توسعه مهارت‌های زندگی، تغییر نقش معلم به عنوان یک تسهیل‌گر و ... است (کارینگتون و ساگرز^۲، ۲۰۰۸، بودرکس و پاتاک^۳، ۲۰۰۹ و هیز و هیل، ۲۰۰۱)؛ از طرفی دیگر، تئوری یادگیری خدمت‌محور نیز مانند تئوری یادگیری تجربی، ریشه در افکار جان دیویی دارد و می‌تواند زمینه را برای یادگیری عمیق و توسعه مهارت‌های شغلی و حرفه‌ای فراهم آورد. در واقع به کارگیری این راهبرد یادگیری تعاملی، در فرآیند سیستم آموزشی دانشکده‌های کشاورزی می‌تواند به تربیت و پرورش دانشجویانی اندیشمند، کاوشگر و تأثیرگذار در جامعه منجر شود (علی بیگی و گراوندی، ۱۳۸۷). این راهبرد، علاوه بر مزایای ذکر شده، زمینه را برای تعامل دانشگاه با محیط اطراف خود فراهم می‌آورد و موجب می‌شود که دانشکده‌ها در کنار دانشجویان به منافع اجتماعی، اقتصادی و اجرایی دست یابند (بودرکس و پاتاک^۳،

۱. Hays & Hill

۲. Carrington & Saggars

۳. Bodorkós & Pataki

۲۰۰۹ و سیفر و کانورس^۱، ۲۰۰۷)؛ از سوی دیگر، این راهبرد، فرصت استفاده از نیروهای داوطلبانه برای سازمان‌های دریافت‌کننده کمک‌های عام‌المنفعه دیگر را ایجاد می‌نماید؛ بدون این که این سازمان‌ها در مقابل خدمات دریافتی از دانشجویان، هزینه‌ای متقبل شوند؛ به عبارت ساده‌تر، آنچه یادگیری خدمت‌محور را با دوره‌های کارآموزی متمایز می‌سازد، خدمات عام‌المنفعه آن و خدمت‌رسانی به جامعه‌ای است که دانشجو در آن زندگی می‌کند. کارکرد این روش در نظام آموزش عالی کشور به گونه‌ای است که می‌تواند طرفداران بسیار زیادی را به خود جلب کند. خدمت‌رسانی بدون هزینه، تمایل به بهبود وضعیت موجود و بالاخره تلفیق علم و عمل در شرایط واقعی، از دستاوردهای یادگیری خدمت‌محور است.

پیشنهادها

نتایج این مطالعه می‌تواند دستاوردهایی برای نظام آموزش عالی کشاورزی به‌طور اخص و نظام آموزش عالی کشور به‌طور اعم به دنبال داشته باشد. تجربه موفقیت‌آمیز یادگیری خدمت‌محور می‌تواند به عنوان الگوی تجربی در سایر دانشکده‌ها از جمله دانشکده‌های کشاورزی به اجرا گذاشته شود. همان‌طور که پیش‌تر ذکر شد، یادگیری خدمت‌محور، قابلیت اجرا در قالب‌های متفاوتی را داراست؛ به عنوان مثال، یک واحد تخصصی درس عملیات کشاورزی برای دانشجویان کارشناسی رشته ترویج و آموزش کشاورزی می‌تواند به صورت یادگیری خدمت‌محور به اجرا گذاشته شود؛ از سوی دیگر، این روش تجربی می‌تواند در قالب دوره‌های کارآموزی برای سایر رشته‌های کشاورزی در دانشکده‌های کشاورزی سطح کشور عملیاتی شود. اگر چه یادگیری خدمت‌محور برای اولین بار در آموزش کشاورزی به کار گرفته شد، اما با توجه به ماهیت انعطاف‌پذیر این تکنیک می‌توان آن را به سایر رشته‌های نظام آموزش عالی تعمیم داد؛ بدین منظور پیشنهادهای ذیل در سه سطح ارائه می‌گردد:

- آموزشگران نظام آموزش عالی در کلاس درس می‌توانند از این تکنیک به عنوان یک فن و هنر نوین آموزشی (پداگوژی)، در تدریس و آموزش به دانشجویان مقطع کارشناسی استفاده کنند.

- در سطح دانشگاه‌ها، یادگیری خدمت‌محور می‌تواند با حمایت و باور مسئولان و برنامه‌ریزان آموزشی مورد حمایت قرار گیرد تا زمینه توسعه، تقویت و اجرایی شدن آن از سوی مدرسان و آموزشگران فراهم شود.

- در سطح نظام آموزش عالی کشور نیز می‌توان تدابیر مدیریتی اندیشید که این تکنیک در سر فصل دروس کارشناسی کلیه رشته‌ها گنجانده شود تا زمینه معرفی، شناخت، ترویج و فرهنگ‌سازی در استفاده از این تکنیک مؤثر آموزشی فراهم شود.

تقدیر و تشکر

بدین وسیله از مدیر عامل محترم بیمارستان بیستون، سرکار خانم دکتر حمیرا نجومی، که در تأمین شرایط لازم برای انجام این اقدام پژوهی همت بلند مبذول داشتند، سپاسگزاری می‌شود. همچنین از دانشجویان محترم، خانم‌ها: مهتاب عزیزی، روناک لطفی، سحر محمدی، نسترن کاظمی، میترا محمدی، زهره محمدی، فاطمه ساسانی، فرناز آور زمانی، پریسا فیضی، ژاله کله‌پایی، سمیرا زردویی و مریم گرشاسبی و آقایان: رضا کلاتری و فرشید محمدی که در این پروژه شرکت نمودند قدردانی می‌شود.

منابع

بارانی، شهزاد؛ زرافشانی، کیومرث؛ دل‌انگیزان، سهراب و حسینی لرگانی، سیده مریم (۱۳۸۹). تأثیر آموزش کارآفرینی بر رفتار کارآفرینانه دانشجویان دانشگاه پیام نور کرمانشاه: رویکرد مدل‌سازی معادلات ساختاری. *فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی*، ۱۶ (۳): ۸۵-۱۰۷.

بینقی، تقی و سعیدی رضوانی، محمود. (۱۳۸۲). *تأملی بر الگوی مناسب برنامه‌ریزی درسی برای ایجاد اشتغال*. مجموعه مقالات برگزیده و خلاصه مقالات پذیرفته شده اولین همایش اشتغال و نظام آموزش عالی کشور، تهران: وزارت کار و امور اجتماعی.

زمانی، غلامحسین؛ عزیزی خالخیلی، طاهر و حیاتی، داریوش (۱۳۸۷). روند پیشرفت علم ایران در رشته‌های کشاورزی و منابع طبیعی. *مجله علوم ترویج و آموزش کشاورزی*، ۴ (۱).

شریعت‌زاده، مهدی؛ چیدری، محمد؛ ملک‌محمدی، ایرج و نوروزی، امید (۱۳۸۵). نظرات کارشناسان آموزش کشاورزی پیرامون اهداف، برنامه‌ها و فرآیند جذب فراگیران نظام آموزش متوسطه کشاورزی. *مجله علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران*، ۲ (۱).

علی‌بیگی، امیرحسین و گراوندی، شهپر (۱۳۸۷). *ارتباط بین یادگیری تجربی و کارآفرینی در آموزش عالی کشاورزی*. همایش ملی کارآفرینی؛ فرهنگ و جامعه. آموزشکده فنی و حرفه‌ای سما رودهن.

علی‌بیگی، امیرحسین و بارانی، شهزاد (۱۳۹۰). بررسی قابلیت اشتغال پایدار دانشجویان کشاورزی دانشگاه‌های غرب ایران در اقتصاد دانش پایه. *مجله پژوهش مدیریت و آموزش کشاورزی*، ۱۹: ۵۴-۷۰.

غلامی‌رضا، پریش؛ زرافشانی، کیومرث و میرک‌زاده، علی اصغر (۱۳۹۱). تحلیل مؤلفه‌های اثربخشی دوره‌های کارآموزی دانشجویان رشته ترویج و آموزش کشاورزی در دانشگاه‌های غرب کشور. *علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران*، ۸ (۱): ۳۵-۵۰.

Bodorkós, B. & Pataki, G. (2009). Linking academic and local knowledge: community-based research and service learning for sustainable rural development in Hungary, *Journal of Cleaner Production*, 17: 1123-1131.

- Carrington, S. & Sagers, B. (2008). Service-learning informing the development of an inclusive ethical framework for beginning teachers, *Journal of Teaching and Teacher Education*, 24: 795–806.
- Dunkel, F.; Shams, A. N. & George, C. M. (2011). Expansive collaboration: A model for transformed Classrooms community-based research and Service- Learning. *NACTA*, 55 (4).
- Georg, C. & Shams, A. (2011). Lessons learned in an international service- learning collaborative: Shea Butter case study. *NACTA*, 55 (2).
- Guthrie, K. L. & McCracken, H. (2010). Making a difference online: Facilitating service-learning through distance education, *Journal of Internet and Higher Education*, 13: 153-157.
- Hays, J. M. & Hill, A. V. (2001). A preliminary investigation of the relationships between employee motivation/vision, service learning, and perceived service quality, *Journal of Operations Management*, 19 : 335–349.
- Holston, D. M. & Oneil, C. E. (2008). Student's evaluation of a communication- intensive service- learning project in a dietetics cruise. *NACTA*, 52 (3).
- Kember, D. & McKay, J. (1996). Action research into the quality of student learning. *Journal of Higher Education*, 67 (5): 528-554
- Klein, C. H.; Rayes, O. & Koch, J. R. (2004). A Service- learning Project Involving Multiple service projects including the mentoring of younger At-Risk youth. *NACTA*, 51 (4).
- Lake, V. E. & Jones, I. (2008). Service-learning in early childhood teacher education: Using service to put meaning back into learning, *Journal of Teaching and Teacher Education*, 24: 2146-2156.
- Mantooth, L. J. & Fritz, C. A. (2006). Benefits of service- learning in Tennessee 4H youth development: A Delphi study. *NACTA*, 50 (3).
- McNiff, J.; Lomax, P. & Whitehead, J. (1996). *You and your action research project*. New York: Routledge.
- Pezeshki-Raad, GH.; Zamani, N., & Radhakrishna, R. (2004). *An Exploration of information-seeking behavior of extension managers and specialists in Iran*, Proceedings of the 20th Annual Conference, Dublin, Ireland.
- Riddle. J. S. (2003). Where's the Library in Service Learning? Models for Engaged Library Instruction, *Journal of Academic Librarianship*, 29 (2): 71-81.

- Robinson, J. S. & Torres, R. M. (2007). A Case study for Service learning: What Students learn when given the Opportunity. *NACTA*, 51 (4).
- Seifer, S. D. & Connors, K. (2007). *Community Campus Partnerships for Health. Faculty Toolkit for Service-Learning in Higher Education*. Scotts Valley, CA: National Service-Learning Clearinghouse.
- Sepahpanah, M; Zarafshani, K & Mirakzade, A. (2013). Service Learning Processes and Challenges in Iran: A case Study. *NACTA*, 57.
- Sherk, J. T. (2013). A Service Learning approach to Community engagement in a study abroad design Course in Cordoba/Mexico. *NACTA*, 57 (3a).
- Slavin, R. E. (1986). *Educational Psychology*, Englewood Cliffs: Prentice – Hall.
- Stephenson, T. J.; Peritore, N. & Kurzynske, J. (2013). A Learner-Centered teaching model integrating undergraduate research and service learning. *NACTA*, 57 (3).
- Stephenson, T. J.; Stephenson, L. & Mayes, L. (2012). Engaging students in service learning through collaboration with community partners. *NACTA*, 56 (4).
- Stewart, M. N. (1994). Action research: Evaluating and implementing a shared vision in the Cornell cooperative Extension, 4-H youth Development Program. *Journal of Agricultural Education*, 35 (3): 23-29.
- Westrom, L. E. & Maiga, H. A. (2009). Integration of service-learning in animal Science curriculum. *NACTA*, 50 (3).